

II.

VLASTNICTVÍ A VĚCNÁ PRÁVA V PŘÍPRAVĚ OBČANSKÉHO ZÁKONÍKU

Ústavní základy rekonstrukce občanského práva

I v oblasti občanského práva se východiskem pro jeho zásadní proměnu a kodifikaci v rámci tzv. právní dvoutletky měla stát jak Ústava 9. května, tak i nejvýznamnější politické, ekonomické a sociální proměny uskutečněné v bezprostředně poválečném období a po Únoru 1948. Nově pojaté občanské právo mělo reagovat především na obě etapy znárodnění průmyslu a dalších odvětví ekonomiky a na nové pojetí plánování ekonomiky. Kromě těchto tendencí vystupovala od roku 1948 do popředí i u občanského práva snaha o přizpůsobení československého práva právní úpravě sovětské respektive ideologické ovlivnění ve smyslu budování socialismu, zjednodušování a zlidovění právního řádu, odstranění „přežitků“, zbytečného formalismu a byrokratismu, odmítání římskoprávního základu soukromého práva (popřípadě vůbec jeho existence)⁵⁸ ale také unifikace, neboť takto připravené zákoníky měly platit jednotně pro celé území státu a odstranit právní dualismus.

S ohledem na výše uvedené pak nepřekvapí, že jednou z nejvýznamnějších změn prošla v občanském právu oblast věcných práv, zejména vlastnického práva. To předznamenala již první vlna znárodnění, kon-

58 Viz též Úvod. Většinu z těchto cílů poté definovala pro nový občanský zákoník i politická komise ministerstva spravedlnosti a shrnula je důvodová zpráva a debata v Národním shromáždění při projednání předlohy občanského zákoníku dne 25. 10. 1950.

fiskace a pozemková reforma, realizované v letech 1945–1947,⁵⁹ avšak pouťnorový vývoj tento proces nejen završil (zejména druhou vlnou znárodnění a novou pozemkovou reformou), ale přinesl i nové ideologické, politické a právní základy. Ústava 9. května ve svém článku XII. prohlásila, že hospodářská soustava Československé republiky je založena na znárodnění nerostného bohatství, průmyslu, velkoobchodu a peněžnictví, na vlastnictví půdy podle zásady, že „půda patří tomu, kdo na ní pracuje“, na ochraně drobného a středního podnikání a na nedotknutelnosti osobního majetku.

Ústava 9. května stanovila klíčovou zásadu, podle níž byly výrobní prostředky buď národním majetkem, nebo majetkem lidových družstev, anebo v soukromém vlastnictví jednotlivých výrobců. Národní majetek byl tvořen zejména znárodněnými hospodářskými hodnotami. Ústava též rozvedla, co může být předmětem výlučně národního majetku. Kromě nerostného bohatství a jeho těžby, dolů, hutí, bank a pojišťoven se objevily i oblasti znárodněné v roce 1948 – přírodní léčivé zdroje, veřejná doprava železniční, silniční a letecká, pošta, telegraf a telefon, rozhlas, televize a film a také podniky s více než 50 zaměstnanci.⁶⁰ Podle ústavy měl být národní majetek zásadně v rukou státu jako státní vlastnictví, přičemž ústava připouštěla i tzv. komunální vlastnictví v rámci svazků lidové (samo)správy. Národní výbory totiž měly organizovat podnikání v obdobné formě, jakou byly národní podniky. Objevil se proto koncept tzv. komunálních podniků. Samotný stát přitom spravoval státní majetek buď přímo, anebo prostřednictvím národních podniků. Dále ústava potvrdila ve znárodňovacích zákonech vymezené státní monopoly.

Ústava 9. května obsahovala i základní úpravu pojmů znárodnění a národní podnik. Znárodnění znamenalo přechod vlastnictví dotčených podniků a jiných hospodářských objektů a majetkových hodnot na stát. Bylo stanoveno zákonem, která hospodářská odvětví a které hospodářské a jiné hodnoty jsou znárodněny a v jakém rozsahu. Národní podniky byly označeny za součást národního majetku a byly podřízeny vrchnímu vedení a dozoru státu. Jednalo se o samostatné právnické osoby.

59 K tomu viz podrobněji Kuklík, J. *Znárodněné Československo: od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010, zejména kapitola V.

60 Jednalo se zejména o důsledky znárodnění provedené zákony č. 114 a 115/1948 Sb. z 28. 4. 1948 měnící prezidentské dekrety č. 100 a 101 z roku 1945 a zákony č. 118–126/1948 Sb.

Základním pojmem se tak stalo znárodnění, které bylo chápáno jako politický, ekonomický, ideologický, ale i právní pojem v rámci nového „lidově demokratického režimu. Znárodnění (používalo se však i pojmů zespolečenštění, postátnění apod.) vlastně všech klíčových oblastí národního hospodářství s výjimkou zemědělství se stalo základní součástí socialistické ekonomické a sociální reformy. Právě znárodnění totiž dávalo vzniknout státní formě vlastnictví (národního majetku) a výrazně omezovalo prostor pro soukromé vlastnictví.

Příprava nového občanského zákoníku

Výše zmíněné změny ve věcném právu předznamenané zákony o znárodnění a Ústavou 9. května se měly promítnout i do nového občanského zákoníku připravovaného v rámci právníké dvouletky. Ministerstvo spravedlnosti na základě výsledků přípravných prací (viz blíže Úvod) a svých vlastních analýz vytvořilo po projednání s Právníkou komisí ÚV KSČ zvláštní odbornou kodifikační komisi pro občanské právo. Ta se rozdělovala na komisi pro občanské právo hmotné a komisi pro občanský soudní řád. Vytvořily se i dílčí pracovní subkomise – pro právo věcné, obecnou část obligačního práva, pro zvláštní část obligačního práva, pro právo dědické (viz kapitola III.), pro právo rodinné (viz kapitola IV.), pro obecnou část občanského zákoníku a pro právo knihovní. Vlastní práce pak řídila tzv. politická komise ministerstva spravedlnosti (viz Úvod).⁶¹

Na základě dochovaných archivních materiálů hned několika fondů Národního archivu v Praze⁶² můžeme do značné míry jednak rekonstruovat, rekapitulovat a analyzovat průběh kodifikačních prací a jednak ukázat, jak se v úvodu k této monografii zmíněné obecné poznatky (předpoklady) o pouónorových změnách projevily ve vlastních diskusích o nové podobě věcných práv, klíčové části nového občanského práva. Stejně tak můžeme konfrontovat memoárová tvrzení hlavního tvůrce části věcných práv V. Knappa s dochovanými archivními materiály, jakkoli je zřejmé, že ani ony nemusí dát plně plastický obraz. Připomeňme, že Viktor Knapp v pamětech uvádí,

61 K ní nejnověji též Frantalová, A. *Činnost politické komise v době tzv. právníké dvouletky*. Praha 2015, diplomová práce, Právníká fakulta Univerzity Karlovy (nepublikováno).

62 Zejména NA, f. Ministerstvo unifikací, inv. č. 1126–1128.

že práce subkomise pro věcné právo a zejména jeho učitel prof. Jan Krčmář se v komisi mimořádně zasloužil o to, že zákoník z roku 1950 „nebyl horší, než byl“ a dosáhl „celkem slušné legislativně technické úrovně“. ⁶³ Krčmář i díky své „obrovské erudici“ a inteligenci a také proto, že nebyl „konzervativec“, v kodifikační komisi bránil „jalovému a samoúčelnému novátorství“. ⁶⁴ Zákoník sice vyšel i ze sovětské úpravy a provedl změny vynucené přijetím Ústavy 9. května, ale zároveň podle Knappa zachoval vše, co „bylo použitelné a užitečné“. ⁶⁵ I tato tvrzení se pokusíme pro oblast věcných práv prověřit srovnáním se skutečným průběhem a výsledkem kodifikačních prací.

Členové subkomise pro věcné právo, kterými byli právě zmíněný V. Knapp, jako její předseda, prof. J. Krčmář, dr. Jína a dr. Bergl, zahájili svoji činnost v polovině září 1948 diskusí o návrhu zásad a rozdělením dílčích elaborátů, které měly být vypracovány s krátkým odůvodněním. Nejprve se mělo diskutovat o systematice a pojmech a poté o jednotlivých institutech. Ministerstvo spravedlnosti a politickou komisi zastupovala u subkomise pro věcné právo v této fázi prací Věra Kizlinková. ⁶⁶ Ta kladně hodnotila, že diskuse v subkomisi se týkala jak „politických, tak i právních otázek“ a že komise nejen dodržovala stanovený harmonogram, ale dokonce jej překračovala. Elaboráty s odůvodněním jednotlivých členů byly diskutovány celou subkomisí a po zapracování připomínek se o nich hlasovalo. Knapp zpracoval elaboráty věcná práva a držba, nabytí vlastnictví, ochrana a zánik vlastnictví, J. Krčmář pak elaboráty týkající se pojmu věci a věcných práv, nabytí vlastnictví, převod vlastnictví, právo vlastnické a služebnosti, dr. Jína zásady věcných práv a právo stavby, Bergl s Knappem definitivní znění návrhu týkajícího se pojmu vlastnického práva, Bergl důvodovou zprávu k vlastnictví a Krčmář s Knappem pak materiál o převodu vlastnictví. Právě v této fázi se jedním z podkladů prací (zejména díky prof. Krčmářovi) stal i návrh nového československého občanského zákoníku z roku 1937, který se do Mnichova

63 Knapp, V. *Proměny času: vzpomínky nestora české právní vědy*. Praha 1998. s. 23 a 122.

64 Tamtéž, s. 121–122.

65 Tamtéž.

66 Věra Kizlinková byla autorkou dobového komentovaného výkladu občanského zákoníku (nesprávně jako V. Kyzlinková), *Občanský zákoník: stručný výklad zákona ze dne 25. 10. 1950 č. 141 Sb.* Ministerstvo spravedlnosti. Právníký ústav, Knihovnička soudce z lidu; sv. 5, Praha: Orbis, 1952. Kromě toho se věnovala i pracovnímu a rodinnému právu a zpracovala pro Právníký ústav v roce 1951 i stručný výklad Ústavy 9. května.

nepodařilo přijmout. Tento fakt však nebyl z politických a ideologických důvodů nijak vyzvedáván a postup kodifikačních prací a zejména zásahy politické komise jeho význam pro věcné právo výrazně snížily.

Dne 27. září 1948 kodifikační komise pro občanské právo projednala dosavadní výsledky a stanovila předběžný harmonogram kodifikačních prací. Předpokládala, že členové subkomise pro věcné právo se budou podílet i na práci subkomise pro právo knihovní. Původně se dokonce předpokládalo, že by se práce na elaborátech věcných práv dokončily do konce roku 1948 a po předpokládané „veřejné diskusi“ na jaře se v polovině roku 1949 uvažovalo o předložení paragrafovaného znění. Další fázi kodifikační práce pak zahájila schůze politického oddělení ministerstva spravedlnosti, která 6. listopadu 1948 souhlasila, aby to byla pracovnice tohoto oddělení a zároveň tajemnice politické komise dr. Kizlinková, kdo vypracuje nejen hlavní zásady kodifikačních prací subkomise pro věcné právo, návrh systematiky této části kodexu, ale i upřesněný harmonogram prací subkomise pro věcné právo.

Zásady pak měly být předloženy výše zmíněné politické komisi, která je doplnila podrobnějšími směrnici. Na základě zásad byly poté v příslušné subkomisi vypracovávány další, tentokrát již číslované elaboráty, které opět projednávala politická komise a kodifikační komise pro občanské právo, a to trvalo do druhé poloviny roku 1949.

Politická komise posuzovala rovněž příslušné pasáže důvodové zprávy. Politická komise se občanskému právu poprvé věnovala na schůzi konané 8. listopadu 1948, kde vytyčila předpokládaný postup kodifikačních prací a v oblasti věcných práv souhlasila s výše zmíněným návrhem politického oddělení V. odboru ministerstva. Předseda politické komise, náměstek ministra spravedlnosti a bývalý brněnský advokát JUDr. Alfred Dressler, považoval zejména oblast věcných práv za „velmi obtížnou“, avšak zároveň za velmi důležitou. Dressler

Viktor Knapp

s přihlédnutím k připraveným statistickým údajům odhadl (podle jím uvažovaného počtu paragrafů!) zároveň i rozsah jednotlivých částí občanského zákoníku takto: „obecná část – 17 % celkového rozsahu; věcné právo – 10 % celkového rozsahu; obligace – 48 % celkového rozsahu; dědické právo – 7 % celkového rozsahu; rodinné a manželské právo – 18 % celkového rozsahu.“⁶⁷

Jednotlivým částem se měl věnovat tomuto poměru úměrný počet členů subkomisí. Z obsahových otázek občanského zákoníku se politická komise zabývala podrobněji nejprve zásadami dědického práva. Diskuse se zaměřila zejména na první obtíže, které při kodifikačních pracích činila aplikace nových zásad vyplývajících z Ústavy 9. května. Na této schůzi byl též pracovník ministerstva (politické sekce) JUDr. Ferdinand Boura pověřen přípravou elaborátu k civilnímu procesu, nicméně zároveň jako člen politické komise často vystupoval s náměty (často kontroverzními) i k hmotněprávním otázkám.⁶⁸

Dne 12. listopadu 1948 Kizlinková předložila výše zmíněné *Hlavní zásady pro kodifikaci věcného práva*, z nichž poté vycházely jak další práce subkomise pro věcné právo, tak i debaty politické komise. Zpracovala přitom podklady od členů subkomise pro věcné právo, avšak zároveň do nich vnášela politické a ideologické podněty. Podle Kizlinkové bylo „ústředním pojmem a páteří celého systému věcných práv [...] vlastnictví. Vše ostatní, ať již držba či práva k věci cizí jsou buď výkonem vlastnictví, nebo jeho omezením“. Proto navrhovala rozdělit práce na dva úseky věnované vlastnictví a držbě. Pro úsek vlastnictví byl zdůrazněn „marxistický základ“ a dvě základní „věty marxismu – leninismu.“ První pocházela od Karla Marxe: „Vlastnictví je přisvojení předmětů přírody uvnitř určité společenské formy a jejím prostřednictvím“⁶⁹ a druhá od V. I. Lenina: „My nic soukromého neznáme, pro nás v oblasti hospodářství je vše veřejnoprávní a ne soukromé“.⁷⁰

67 NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (8. II. 1948).

68 Ostatně sám F. Boura jako pedagog (velmi rychle se stal docentem, poté profesorem a nakonec i děkanem PF UK) se zabýval změnami v prvním řádu i v práci *O Ústavě 9. května*, Sukova knihovna Praha: Mladá fronta, 1951.

69 Jedná se o nepřesnou (neúplnou) citaci z Marxovy knihy *Úvod ke kritice politické ekonomie*, v níž Marx uvedenou definici vztahuje k výrobě a kritizuje pojem vlastnictví jako takový. Viz www.marxists.org/cestina/marx-engels/1859/Ke_kritice/appx1.htm#1.

70 Lenin se tak vyjádřil v jednom z dopisů Kurskému z roku 1922. Podle Vyšinského, A. J. *Hlavní úkoly sovětské socialistické právní vědy*, edice Nový právní řád, č. 3, Praha: Orbis 1950, s. 52 však věta pokračuje „připouštíme jen státní kapitalismus“.

Z toho měla vyplývat zásadní tendence nové osnovy, kterou byl odklon od osavadních „buržoazních zásad“, kterými Kizlinková myslela zejména „prolomení výlučné autonomie vlastníkovy, která v kapitalistické společnosti umožňovala vykořisťování jedněch druhými.“ Preferovány měly být kolektivní formy vlastnictví a zdůraznění, že věcná práva zahrnují nejen práva, ale i povinnosti. To s sebou neslo i připuštění „celkem velké ingerence státu.“ Celková tendence nového pojetí věcných práv měla být „zveřejnit vlastnictví a zbavit jej dosavadního intimně soukromého charakteru“; „posvátnost a nedotknutelnost soukromého majetku“ pak měla být změněna na „nedotknutelnost národního majetku jakožto vyšší formy vlastnictví“.

Pojem vlastnictví měl vycházet z ústavy 9. května, zejména jejího § 9 odst. 3 a nový občanský zákoník měl přinést výslovné omezení vlastnictví ve prospěch celku. Vlastnictví nemělo být nadále chápáno jako neomezené panství nad věcí, ale jako „omezené právo, jemuž odpovídá povinnost, přičemž omezení i povinnosti vlastníkovy nepramenní ze stejných individuálních práv ostatních vlastníků jako tomu bylo dosud, nýbrž z jeho sounáležitosti ke společnosti“. V zásadách Kizlinková několikrát zdůraznila jako zásadu prospěch celku a „nadřazenost práv kolektivu nad právy jednotlivce“. Pojem a druhy věcí měly sice v zásadě vycházet z dosavadní úpravy, včetně rozdělení věcí na hmotné a nehmotné, ale zároveň se navrhovala nová dělení, jejichž potřebu vyvolala například existence pojmu národní majetek.

Klíčovou změnou v oblasti věcných práv byla i otázka forem a druhů vlastnictví. Za národní majetek mělo být pokládáno státní vlastnictví, komunální vlastnictví a veřejný statek, jehož zachování se v počátku kodifikačních prací předpokládalo. Národní majetek pak byl definován jako „kolektivní majetek spravovaný státem nebo svazky lidové správy a jako vyšší forma vlastnictví“. Právě pro národní majetek měla platit zásada nedotknutelnosti a nezczizitelnosti s určitými výjimkami, jako byl zejména prodej zboží národními podniky. Kromě toho měl existovat ještě majetek družstevní a soukromý.

Jednotlivé druhy vlastnictví nebyly rovnocenné a občanský zákoník měl stanovit jejich hierarchii. Kizlinková to komentovala tak, že „na čtených místech se přiznává výhodnější postavení majetku národnímu oproti ostatním a také družstevnímu před soukromým“. Z „marxistické nauky národohospodářské“ pak vyplývala i zvláštní kategorie vlastnictví výrobních prostředků, zde využitá k definici a omezení soukromého vlastnictví. Omezení vlastníka tak mělo být dáno nejen

jinými individuálními vlastníky, ale i „zájmem kolektivu“. Omezení ve prospěch kolektivu spočívala například v zásadách, podle nichž vlastníci nesmí nechat pole ladem, nesmí užívat vlastnictví v neprospěch kolektivu, v regulaci bytového hospodářství či v zásadě, že předmět vlastnictví lze užívat jen v mezích zákona. Za zneužití vlastnického práva či porušení omezení měly hrozit „sankce orgánů lidové správy“, odstupňované od napomenutí po národní správu a eventuální vyvlastnění. Mezi omezení vlastnického práva mělo patřit i právo stavby ve smyslu zákona č. 88/1947 Sb., služebnosti osobní, právo cesty, výměnek, služebnost bytu (omezená předpisy o bytovém hospodářství), právo zástavní a další zákonná omezení jako byly například imise a sousedská práva.

U nabývání vlastnictví se navrhovalo upustit od striktního rozdělování originárního a derivativního způsobu a opustit „teorii o titulu a modu“ s cílem „dosáhnout značného zjednodušení a přiblížit se skutečným potřebám hospodářského života“. Omezena měla být i možnost okupace věci ničí, a to ve prospěch „kolektivu reprezentovaného státem“ s výjimkou „bezpečných drobností a zaběhlých kusů domácího zvířectva“. Nálezci měla být stanovena povinnost věc odevzdat s možností přiznání 10 procent z hodnoty věci jako nálezného. U vydržení se navrhovala lhůta deseti let u nemovitostí a tří let u movitých věcí, avšak bez možnosti vydržet národní majetek.

Zavedena měla být jen jedna vlastnická žaloba pro ochranu vlastnictví. Vyvlastnění mělo být připuštěno nejen z důvodu veřejného zájmu, ale i proti soukromému vlastníku, který zneužívá vlastnického práva s tím, že se předpokládalo propadnutí věci u nelegálních emigrantů. Držba měla být upravena „zhruba v dosavadním stavu“, jen u nabytí držby se mělo upustit od „strohého formalismu“ a držba se měla klasifikovat jen jako oprávněná a neoprávněná. Zásady navrhovaly i novou úpravu zakročení při rušení držby (zachování veřejného míru), zde se ale předpokládala větší role národních výborů namísto soudu. Změna byla odůvodněna pružnějším rozhodováním a znalostí místních poměrů.

Řada otázek ale byla stále ponechána diskusi v subkomisi (například výslovně pro oblast vlastnictví a spoluvlastnictví) a zásadní politické otázky měla rozhodnout politická komise. Mezi ně patřily:

- pojem vlastnictví, nezczizitelnost národního majetku a družstevního vlastnictví,
- poměr státu k národním podnikům a lidové správy ke komu-

- nálním podnikům (zejména zda má řešit občanský zákoník či zda ponechat speciálním zákonům),
- zjednodušení ustanovení o držbě,
 - sankce proti vlastníkovi, který zneužívá vlastnictví proti celku až po vyvlastnění,
 - posouzení zákazů zcizení některých věcí – například půdy do 50 ha a rodinných domků,
 - konsensní princip u převodu nemovitostí,
 - okupace věci ničí ve prospěch státu až na výjimky věci nepatrné,
 - nepřípuštění vydržení u národního majetku,
 - jedna vlastnická žaloba,
 - vyvlastnění soukromého vlastníka zneužívajícího vlastnictví,
 - propadnutí jmění u ilegálních emigrantů,
 - zástavní právo.

Kromě zásad byl k dalšímu projednání politickou komisí a komisí pro občanské právo předložen subkomisí pro věcné právo i návrh systematiky:

- předmět věcných práv (pojem věci, druhy věcí, věc hromadná, hodnota věci, přírůstek věci, příslušenství věci),
- práva věcná (pojem věcných práv a druhy věcných práv),
- držba a její právní následky (pojem držby, nabytí, držba oprávněná a neoprávněná, práva a povinnosti držitele, právní prostředky k ochraně držby, zánik, spoludržba),
- vlastnictví a spoluvlastnictví (pojem, subjekty, druhy vlastnictví podle subjektů, předměty, druhy vlastnictví podle předmětů, omezení, nabývání, zánik, ochrana, spoluvlastnictví),
- věcná práva k věci cizí (právo stavby, služebnosti, zástavní právo).

Projednávání zásad nového občanského zákoníku v politické komisí

Dne 15. listopadu 1948 schůze politické komise⁷¹ (mimo jiné první, na níž se zúčastnili i tři vybraní zástupci dělníků z pražských závodů) rozhodla, že dr. Kizlinkovou vypracované *Hlavní zásady pro kodifikaci věcného práva* budou skutečně vzaty za základ prací, a to spo-

⁷¹ NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (15. II. 1948).

lu s dalším jejím elaborátem, který shrnoval „další politicky závažné otázky“ související s touto problematikou. Věc byla na místě projednána i s příslušnou subkomisí pro věcné právo, kterou zastupovali V. Knapp, J. Krčmář (bylo to jediné jeho vystoupení před politickou komisí), dr. Jína, dr. Kavalír a dr. Bergl.

Politická komise za politicky zvláště významnou otázku v oblasti věcných práv považovala druhy a typy vlastnictví, zejména otázku definice vlastnictví socialistického a s tím související princip „nezcizitelnosti národního majetku“. O této otázce se rozběhla diskuse, když V. Knapp argumentoval tím, že podle názoru subkomise jsou tři druhy vlastnictví – národní majetek, který v sobě zahrnoval státní, komunální majetek a také „veřejný statek“, poté družstevní a nakonec soukromé vlastnictví. Souhlasil s tím, že nejsou rovnocenné, že musí být vyjádřena jejich hierarchie, přičemž nejvyšší formou je národní majetek, kterému je zároveň třeba přiznat „výhodnější postavení“. Knapp navrhoval i vyjádření, že některé věci mohou být tzv. absolutně v národním majetku, tj. podle ústavy jen ve vlastnictví státu, anebo „relativně“, tj. mohou být i v jiném vlastnictví. Národní majetek měl být definován jako „kolektivní majetek ve správě státu nebo orgánu lidové správy“. V zásadě měl být nezcizitelný; výjimkami byly prodej zboží národními podniky a další možnosti vázané na povolení příslušného správního orgánu.

K tomu vystoupil dr. Otto Fischl,⁷² který takovouto definici považoval za nedostatečnou a upozornoval i na další případy, jako byly například nepotřebný majetek (ojetý vůz) apod. Prof. Jaromír Blažke⁷³ trval na tom, aby zákoník výslovně zakotvil zásadu, že nelze zcizovat nemovitosti v národním majetku.

Naopak předseda komise Dressler navrhoval zákaz zcizování omezit jen na „podstatu“, což rozvinul Krčmář, podle něž by otázka podstaty ve vztahu k národním podnikům mohla vést k možnosti zcizování movitostí, které „nenáleží k řádnému provozu národního podniku.“ Krčmářův návrh se komisi líbil, a podpořila jej.

Knapp navrhoval formulovat i nezcizitelnost družstevního vlastnictví do vlastnictví soukromého, s výjimkou otázky likvidace družstevního podniku. S tím ale nesouhlasil Dressler, který dokonce prohlásil, že „z občanského zákona nelze dělati zákon se znárodňovací tenden-

72 Viz <http://www.ustrcr.cz/cs/otto-fischl>.

73 Z právnícké dvouletky se sám zaměřoval na rodinné právo, viz Blažke, J. *Ideové základy nového rodinného práva*. Právník, 1950.

cí,“ a varoval před určitým druhem „levičáctví, které by nebylo na místě.“ Knapp ale na této zásadě trval s tím, že občanský zákoník má „zabezpečit vymoženosti naší národní a demokratické revoluce a zabránit cestě zpět“. Blažke souhlasil s tím, že občanský zákoník má zakotvit „co jsme získali na cestě k socialismu“. Nakonec politická komise souhlasila s analogií zákazu zcizování družstevního majetku jako u majetku národního s tím, že věc je třeba „projednat ještě s družstevními znalci“.

Knapp poté otevřel další nevyřešenou otázku, kterou byl poměr státu k národním podnikům a lidové správy k podnikům komunálním. S politickou komisí chtěl vyjasnit, zda tuto otázku ponechat občanskému zákoníku nebo zvláštním zákonům a judikatuře. Upozornil, že to není „vyřešeno teoreticky ani v sovětské literatuře“. Diskuse však definitivní řešení nepřinesla. Knapp s Krčmářem poté uvedli další problém, kterým bylo navržení zjednodušení držby jen na držbu oprávněnou a neoprávněnou. Navrhovány byly například i pojmy „prozatímní držba“ či „držba pro jiného.“ Prozatím však zůstal původní návrh subkomise jen na oprávněnou a neoprávněnou držbu.

Politická komise diskutovala i sankce proti soukromému vlastníkovi, který neužívá věc ve prospěch celku nebo ji zneužívá v neprospěch celku. Jako sankce byly navrženy napomenutí ONV, politická exekuce, národní správa a vyvlastnění. Kizlinková upozornila na sovětskou úpravu o majetku se značnou historickou či uměleckou hodnotou pro společnost a projednány byly i další omezení dispozic se soukromým vlastnictvím, například se zemědělským majetkem do 50 ha a rodinnými domy. To však komise nakonec navrhla z návrhu vypustit. Profesor Krčmář uvedl otázku zjednodušení přechodu vlastnického práva u movitých věcí pouhou smlouvou, tzv. konsensní (dnes konsenzuální) princip. Subkomise v tomto bodě respektovala celou komisi pro kodifikaci občanského práva, která si tuto změnu vyžádala a reflektovala ji i v oblasti obligací.

Politická komise jednoznačně podpořila návrh, aby okupace *rei nulliae* byla zásadně ve prospěch státu s výjimkou věci nepatrné hodnoty či zaběhlého domácího zvířectva, a nehodlala připustit možnost vydržení u státního majetku. Souhlasila též s principem zavést jen jednu vlastnickou žalobu. Vyvlastnění ve veřejném zájmu mělo být doplněno o možnost vyvlastnění, i pokud soukromý vlastník vlastnictví zneužívá. Diskusi tak vyvolala až otázka, zda zařadit do občanského zákoníku i propadnutí vlastnictví ve prospěch státu u nelegálních emi-

grantů, neboť dr. Dressler si nebyl jist, zda to do občanského zákoníku vůbec patří. Nakonec se politická komise rozhodla věc do zákoníku prozatím zařadit, ale subkomise pro věcné právo měla najít nějakou širší formulaci.

Na základě podkladů prof. Krčmáře bylo projednáno i právo stavby, které v zásadě vycházelo z úpravy zavedené v roce 1947. Komise souhlasila, aby se jednalo o právo, které by bylo dědičné, ale ne časově neomezené. Diskutovalo se i o možnosti zastavit soukromý podnik jako celek, kterou navrhoval prof. Krčmář. To ale komise odmítla s tím, že „již nepatří do dnešní společnosti“. U problematiky detence se komise neshodla na definitivním řešení, nicméně podle Boury bylo „věcí právní teorie, aby detence zmizela“. Nedořešeny zůstaly i otázky nabývání vlastnictví k výrobkům, vyvlastnění národního majetku v případě nezbytné cesty a zástavy národního majetku.

Na závěr jednání předseda komise Dressler žádal, aby se lépe vyjasnily pojmy vlastnictví a majetek, na což Krčmář odpověděl, že se programově rozhodli vyhýbat pojmu vlastnictví a důsledně hovoří o národním, komunálním, družstevním či soukromém majetku. Bylo však zřejmé, že právě tato otázka bude ještě předmětem velkých diskusí. Blažke ještě doporučil, aby se subkomise pro věcné právo také zabývala institucí výhrady vlastnického práva podle zákona o splátkových obchodech.

Subkomise pro věcné právo poté na základě zmíněných hlavních zásad a na základě výsledků diskuse s politickou komisí a také s komisí pro občanské právo přepracovala jednotlivé elaboráty. To si vyžádalo delší čas, než stanovil původní harmonogram a věcnými právy se proto politická komise zabývala až na své 24. schůzi konané dne 14. března 1949.⁷⁴ Jako základ pro její jednání byl vzat elaborát č. 36 a elaborát č. 38. Elaboráty věnované věcným právům tentokrát uváděl dr. Jína a za subkomisi byl přítomen i V. Knapp.

Subkomise pro věcné právo navrhla, aby některé otázky věcných práv byly řešeny v hlavě I., která by se zabývala obecnými ustanoveními, a to podle polského vzoru. To se týkalo zejména otázky pojmu věc a věcné právo. Petrželka a Fischl dokonce navrhovali, aby definice vůbec v zákoníku nebyla a argumentovali jednak tím, že obyčejní lidé nerozumí zejména pojmu věci nehmotné (v tom jim přitakal zástupce dělníků s. Fiala) a jednak směřováním hospodářského a právního

74 NA, f. Ministerstvo spravedlnosti (nezpracováno). Zápis ze schůze politické komise (14. 3. 1949).

určení věci. V. Knapp se ale na příkladu elektrického proudu snažil politickou komisi přesvědčit, aby v zákoníku byl pojem nehmotná věc ponechán.

Diskuse nad pojmem věc a vlastnictví

Předseda politické komise Dressler, poněkud překvapivě vzhledem k dosavadnímu vystupování při projednávání otázek občanského práva, zpochybnil užívání samotného pojmu „věcné právo“ (i když bylo jasné, že se jedná o tradiční pojem „podle dosavadního nazírání“) a prosazoval, aby se po vzoru sovětského občanského práva používalo pouze pojmu „vlastnické právo“. Návrh subkomise se podle něj příliš držel římskoprávního dělení, zatímco v sovětském právu od něj zavedli „značné odchylky“. Knapp však argumentoval tím, že nový návrh již do jisté míry opustil dosavadní pojetí věcného práva, že pojem věci a věcného práva bude v obecné části a příslušná partie začne pojednáním o vlastnickém právu, což přiblíží československý návrh sovětskému pojetí. Podařilo se mu tak značnou část elaborátu a jeho koncepci uhájit.

Diskuse se poté stočila k pojmu vlastnictví. Jednalo se o klíčové jednání ve vztahu k vymezení vlastnických forem. Zde znovu udával diskusi tón Dressler. Upozornil, že se jedná o kardinální politickou otázku a zdůraznil, že nový návrh se odpoutá od dosavadní úpravy, která stála na soukromém vlastnictví v římskoprávním smyslu, i když nehovořila o vlastnictví vůbec. V socialismu se však soukromé vlastnictví odstraňuje a „nastupují nové formy socialistického vlastnictví k výrobním prostředkům“. Nicméně připustil, že stále ještě existuje „určitý nesocialistický sektor“, a uvedl: „Budeme mít však u nás ještě určité formy vlastnictví soukromého. Subjektem tohoto vlastnictví bude jednotlivec, ale nebude to soukromé vlastnictví. Úsek, který dnes ještě zbývá neznárodněný, je soukromým vlastnictvím kapitalistickým [...]. Máme zde v podstatě dvě formy vlastnictví: vlastnictví společenské a vlastnictví osobní, které je potřeba chránit [...]“. Zbytky kapitalistického soukromého vlastnictví (jak vlastní kapitál, tak i výrobní prostředky malovýrobce) by sice byly pod ochranou zákona, ale nikoli tak „silnou“ jako v případech preferovaných vlastnických forem. Dressler vyslovil obavu, zda z dosavadních návrhů (včetně pojmu věci a definice vlastnictví) bude jasně vyplývat rozdíl mezi socialistickým